

Staatkunde, Nederland in drievoud – Hst. 1 De Veranderende Staat

Parlementaire democratie

Vanaf 1848 is Nederland niet slechts een constitutionele monarchie, maar vooral ook een *parlementaire democratie*. De toenmalige herziening van de Grondwet bracht een fundamentele wijziging in de verhoudingen tussen de Koning, het kabinet en het parlement teweeg. Dit blijkt al uit de interpretatie van de constitutionele monarchie, omdat hierdoor de Koning tot samenwerking met het parlement werd veroordeeld. Binding aan de wet impliceert immers binding aan de gezamenlijke besluiten van de regering en het parlement (art. 81 GW). Het parlement wordt hierbij gevormd door twee Kamers van de Staten-Generaal: de Tweede Kamer (direct gekozen door de bevolking) en de Eerste Kamer (gekozen door de leden van de Provinciale Staten, die direct gekozen zijn door de ingezetenen van de provincie).

De Grondwet van 1848 ging verder dan alleen maar de samenwerking tussen de Koning en het Parlement. Welke ingrijpende gevolgen dit had voor het regeringsstelsel werd ook op dit punt later pas duidelijk. Voor die duidelijkheid waren enkele botsingen tussen de regering en het parlement nodig. Deze vonden plaats in de periode tussen 1866 en 1868 (Van der Pot en Donner, 1995:108-110). Een eerste botsing betrof de benoeming van de minister van Koloniën tot gouverneur-generaal van Nederlands-Indië. Over dit besluit weigerde de regering verantwoording af te leggen, omdat de benoeming een exclusief voorrecht van de Koning zou zijn. De Kamer sprak over deze houding in een motie haar afkeuring uit, hetgeen de ontbinding van de Kamer en nieuwe verkiezingen tot gevolg had. Bij die verkiezingen kwam de opvarring van de regering versterkt uit de bus, zodat deze niet behoefde af te treden.

Korte tijd later volgde echter een nieuwe botsing, deze keer over de zogenaamde Luxemburgse kwestie. Koning Willem III was bezig met de verkoop van het Hertogdom Luxemburg aan de Koning van Frankrijk. De Duitse Bond, met name Pruisen, tekende hiertegen bezwaar aan. Dit conflict werd met het Traktaat van Londen bijgelegd, door de neutraliteit van het hertogdom voor de toekomst te verankeren. Nederland heeft dit traktaat medeondertekend en werd zo medeverantwoordelijk voor de neutraliteitsgarantie, alhoewel hier uitsluitend betrokkenheid bestond van de *persoon* van de Koning. De Tweede Kamer verwierp daarop de begroting van de minister van Buitenlandse Zaken. Opnieuw leverde dit de ontbinding van de Kamer op. De nieuw samengestelde Kamer kwam vervolgens tot precies dezelfde slotsom als de oude, en verwierp opnieuw de begroting.

Ondanks plannen van de Koning om de Kamer wederom te ontbinden is het zover niet gekomen. Het resultaat is wel geweest dat een zekere consensus is ontstaan over de omgangsregeling tussen parlement en regering.

- de ministeriële verantwoordelijkheid: de Koning is onschendbaar, de ministers zijn ten opzichte van het parlement politiek verantwoordelijk voor het gehele optreden van de Koning, de werknemers van het departement en het eigen optreden;
- de vertrouwensregel: indien een bewindspersoon of de regering niet op het vertrouwen van de Kamer kan rekenen, dan behoort deze persoon of de regering als geheel af te treden;
- ontbinding van de Kamer: de regering kan krachtens de Grondwet in geval van een conflict de Kamer ontbinden en nieuwe verkiezingen uitschrijven, maar dit kan slechtst één keer voor dezelfde kwestie.

In onderlinge samenhang bezien, betekenen deze regels dat krachtens de Nederlandse Grondwet de volksvertegenwoordiging uiteindelijk het laatste woord heeft en niet de monarch of de regering. Hiermee wordt voldaan aan de grondregel van de democratische rechtsstaat dat de volksvertegenwoordiging het hoogste ambt in de staat is en daarmee een wezenlijke rol speelt in de wetgevende macht.